

نظریه عقد در فقه جعفری

هاشم معروف الحسینی

ترجمه علی بنایی

www.ketab.ir

به ضمیمه

اصطلاح نامه فقهی

حسینی، هاشم معروف، ۱۹۱۹-۱۹۸۴.

نظریه عقد در فقه جعفری/تألیف هاشم معروف الحسینی. ترجمه علی بنایی. - قم: نور مطاف با همکاری مجتمع فرهنگی آموزشی طلوع مهر، ۱۳۹۳.
۳۸۰ ص.

ISBN: 978-964-7891-96-7

۲۰۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: اثر حاضر ترجمه کتاب نظریه العقد فی الفقه الجعفری تألیف هاشم معروف الحسینی است.

کتابنامه به صورت زیرنویس و ص ۳۷۹-۳۸۰.

۱. عقود و ایقاعات (۴)، ۲. معاملات (فقه)، ۳. خرید و فروش (فقه)، ۴. خيارات (فقه)، ۵. فقه جعفری - قرن ۱۴.

الف. عنوان: نظریه العقد فی الفقه الجعفری، ب. بنایی، علی، ۱۳۳۸ - مترجم.

۲۹۷/۳۷۲

۷۰۴۱ ن ۵/ح ۱۹۰ BP

شماره مدرک: ۲۵۷۸۴۵۶

نظریه عقد در فقه جعفری

هاشم معروف الحسینی

ترجمه علی بنایی

قم: نور مطاف با همکاری مجتمع فرهنگی آموزشی طلوع مهر

نوبت چاپ: اول، ۱۳۹۳

ویراستار: علی ابراهیمی

صفحه آرا: علی اکبری

طرح جلد: حسن فرزنانگان

چاپ: گل وردی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

بها: ۲۰۰۰۰ تومان

نشانی: قم، انتهای خیابان دورشهر، نیش میدان رسالت، مجتمع فرهنگی آموزشی طلوع مهر

تلفن: ۰۲۵-۳۷۸۳۱۴۲۱ - ۰۲۵-۳۷۷۴۱۲۵۶ - نمابر:

فهرست مطالب

۹	مقدمه مترجم
۱۳	مقدمه مؤلف
فصل اول : کلیات و مفاهیم	
۲۳	اجتهاد از دیدگاه شیعه
۲۵	مراحل اجتهاد
۲۷	علل انسداد باب اجتهاد در فقه اهل سنت
۳۲	حق و حکم
۴۰	حق شخصی
۴۱	حق اصلی و تبعی
۴۵	ذمه در فقه جعفری
۵۰	بقای ذمه بر میت
۵۳	موانع اهلیت تصرف
۵۳	۱. عدم بلوغ
۵۴	۲. جنون
۵۵	۳. عته
۵۶	۴. مستی
۵۸	۵. سفه
۶۲	اولیا و سلسله مراتب آنان

۶۶	۶. افلاس
۷۰	۷. بیماری مرگ آور
۷۶	تأثیر مرض بر اقرارهای مالی مریض

فصل دوم : تعریف، اقسام و راه های عقد

۸۳	مقدمه
۸۳	عقد چیست؟
۹۱	عقود مستحدثه
۹۴	عقد بیمه
۹۷	صیغه عقد
۱۰۸	اظهار اراده به غیر لفظ
۱۱۶	ابراز اراده به وسیله معاطات
۱۲۴	معاطات در غیر بیع
۱۲۸	معاطات از دیدگاه مذاهب فقهی
۱۳۳	ترتیب بین ایجاب و قبول
۱۳۶	اتصال قبول به ایجاب
۱۳۹	تعلیق در عقود
۱۴۲	تطابق بین ایجاب و قبول
۱۴۵	باقی بودن اهلیت متعاقدين تا پایان عقد

فصل سوم : شروط متعاقدين

۱۵۳	اراده و اثر آن در عقد
۱۶۳	نظریه سببیت در عقود

فصل چهارم : عیوب رضا در عقد

۱۷۵	۱. غلط
۱۷۶	۲. تدلیس
۱۷۷	۳. استغلال
۱۷۷	۴. اکراه

۱۸۷.....	اکراه و مذاهب اربعه.....
----------	--------------------------

فصل پنجم: عقد فضولی

۱۹۶.....	ادله صحت عقد فضولی.....
۲۰۰.....	عقد فضولی مسبوق به منع.....
۲۰۳.....	اجازه مالک، کشف یا نقل؟.....
۲۰۹.....	اجازه ارثی.....
۲۱۰.....	حواشی مسئله.....
۲۱۳.....	اجازه مالک جدید.....
۲۱۷.....	امتناع مالک از اجازه.....
۲۱۸.....	غرامت مشتری ر بیع فضولی منسوخ.....
۲۲۱.....	فضولی و مذاهب چهارگانه.....
۲۲۵.....	فضولی در قانون مدنی.....

فصل ششم: محل عقد و توابع آن

۲۳۵.....	۱. مالیت.....
۲۳۶.....	۲. مملوکیت خصوصی.....
۲۴۰.....	۳. قدرت بر تسلیم.....
۲۴۴.....	۴. علم به عوضین.....
۲۴۸.....	۵. تعیین ساختار عقد.....
۲۴۸.....	۵ - ۱. عرف.....
۲۴۹.....	۵ - ۲. عادت.....
۲۵۰.....	۵ - ۳. طبیعت التزام.....

فصل هفتم: نظریه‌های «تحول»، «شریعت متعاقدين» و «شرایط عارضی»

۲۵۵.....	۱. نظریه تحول عقد.....
۲۵۶.....	۲. شریعت متعاقدين.....
۲۵۸.....	۳. نظریه شرایط عارضی.....
۲۶۰.....	نظریه «شرایط عارضی» در فقه.....

فصل هشتم: عقد و اختیارات

۲۶۹	مقدمه
۲۷۰	۱. اختیار مجلس
۲۷۷	۲. اختیار حیوان
۲۷۹	۳. اختیار شرط
۲۸۳	۳ - ۱. احکام شروط عقد
۲۹۰	۳ - ۲. تبصره‌ها
۲۹۴	۳ - ۳. شروط و مذاهب اربعه
۲۹۸	۳ - ۴. شرط فاسد و اثر آن بر عقد
۲۹۹	۴. اختیار غبن
۳۰۴	غبن در حقوق مدنی
۳۰۵	مذاهب اربعه و اختیار غبن
۳۰۶	۵. اختیار تأخیر
۳۰۸	دیدگاه حقوق مدنی در مسئله
۳۱۰	۶. اختیار رؤیت
۳۱۲	۷. اختیار عیب
۳۲۰	برخی احکام و آثار اختیار
۳۲۰	۱. ارث اختیار
۳۲۳	۲. تصرف در مبیع بدون اختیار
۳۲۳	۳. تلف در زمان اختیار
۳۲۷	پایان دفتر
۳۲۹	اصطلاح‌نامه فقهی
۳۷۹	منابع

مقدمه مترجم

یک. فقه اسلامی در دوران معاصر، تحولاتی مهم را از سر گذرانده است. تدوین موسوعه‌های فقهی، پرداختن به فقه مقارن و برگزاری کنفرانس‌های فقهی، جلوه‌هایی از این تحول است. توجه به نظام‌سازی در فقه، آنگونه که شهید سید محمدباقر صدر در کتاب اقتصادنا بدان پرداخت و تولید نظریه در پاره‌ای از موضوعات و مقوله‌های فقهی، آنگونه که عبدالرزاق السنهوری در کتاب‌هایی چون: النظرية العامة للائتمار، فقه الخلافة، مصادر الحق فی الفقه الاسلامی به انجام رسانید، نمونه‌هایی دیگر از این تحولات است. همچنین باید به شکوفایی تئوری‌هایی در باب سازگاری فقه با دگرگونی‌های زیستی، همچون تأثیر نقش زمان و مکان در اجتهاد که امام خمینی رحمه الله آن را طرح کرد، اشاره کرد. ورود بررسی‌های تاریخی، جریان‌شناسی و معرفت‌شناسی اجتهاد به مباحث علمی فقیهان، نمونه‌هایی دیگر تکامل فقه اسلامی در روزگار معاصر است.

دو. مرحوم استاد هاشم معروف الحسینی یکی از عالمان پیشگام در حوزه مطالعات اسلامی و عرصه‌های جدید فقه شیعی است. وی در روستای جنتای در جنوب لبنان، در سال ۱۹۱۹م. به دنیا آمد و در سال ۱۹۸۳م. / ۱۴۰۳ق. در لبنان درگذشت. هاشم معروف، تحصیلاتش را در حوزه علمیه نجف به انجام رسانید و سپس به لبنان بازگشت و عهده‌دار امر قضاوت شد و به عضویت محکمه عالی شرعی جعفری درآمد. وی در کنار امر قضاوت، به پژوهش و تألیف نیز پرداخت و نوآوری‌های بسیاری در زمینه مطالعات اسلامی - اعم از کلام، حدیث، فقه و تاریخ - داشت و در این زمینه‌ها آثار بسیاری از خود بر جای گذاشت؛ بدین قرار:

۱. اصول التشیع عرض و دراسة.
 ۲. سيرة المصطفى.
 ۳. الانتفاضات الشيعية عبر التاريخ.
 ۴. سيرة الانمة الاثني عشر.
 ۵. دراسات في الكافي للكليني والصحيح البخاري.
 ۶. دراسات في الحديث والمحدثين.
 ۷. الموضوعات في الاخبار والآثار.
 ۸. الشيعة بين الاشاعة والمعتزلة.
 ۹. بين التصوف والتشييع.
 ۱۰. تاريخ الفقه الجعفري.
 ۱۱. المسؤولية الجنائية في الفقه الجعفري.
 ۱۲. المبادئ العامة للفقه الجعفري.
 ۱۳. الولاية والشفعة والاجارة في الفقه الاسلامي.
 ۱۴. الوصية والوقف والارث من الاحوال الشخصية في الفقه الاسلامي.
 ۱۵. نظرية العقد في الفقه الجعفري.
 ۱۶. صور مشرقة من وحى الاسلام.
 ۱۷. علم النفس والمجتمع.
 ۱۸. من وحى الثورة الحسينية.
- اهمیت این آثار، استقبال از آنها را در میان دانشوران ایرانی در پی داشت و به همین دلیل تاکنون ده اثر از استاد هاشم معروف الحسنی به زبان فارسی، برگردان و منتشر شده است:
۱. جنبش‌های شیعی در تاریخ اسلام، ترجمه محمد صادق عارف.
 ۲. تصوف و تشیع، ترجمه محمد صادق عارف.
 ۳. شیعه در برابر معتزله و اشاعره، ترجمه محمد صادق عارف.
 ۴. اخبار و آثار ساختگی، ترجمه حسین صابری.
 ۵. پژوهشی تطبیقی در احادیث بخاری و کلینی، ترجمه عزیز فیضی.
 ۶. وصیت، وقف و ارث زوجه و عول و تعصیب در فقه اسلامی، ترجمه عزیز فیضی.
 ۷. سيرة المصطفى: نگرشی نوین بر زندگانی رسول اکرم، ترجمه حمید ترقی خواه.

۸. امیران ایمان، ترجمه علی شیخ الاسلامی.

۹. تاریخ فقه جعفری، ترجمه دفتر تحقیقات و انتشارات بدر.

۱۰. پیام انقلاب حسینی، ترجمه محمدتقی رهبر.

سه. کتاب «نظریة العقد فی الفقه الجعفری» که اکنون ترجمه فارسی آن پیش روی شما است، از آثار ابتکاری و کارآمد هاشم معروف در حوزه مطالعات فقه امامیه است. وی در این کتاب، نظریه عقد را در فقه جعفری که حاوی اصول و امهات معاملات است، تشریح کرده است. مؤلف، در برگ نخست کتاب خویش آورده است:

بسم الله الرحمن الرحيم والصلاة والسلام على محمد وآله الطاهرين
وعلى جميع الانبياء والمرسلين.

کتاب حاضر، برخی از مباحث مربوط به عقد را از نظر فقهای شیعه و غیر شیعه حقوقدانان عرضه می‌کند. در این کتاب از اصول و مبادی عقد، به صورت عام و از عقایب و ارکان، شروط و موارد انحلال آن، به صورت خاص، و از خيارات و شروط آن و مطالب مربوط به هر یک از آنها بحث می‌کند. در بسیاری از مباحث کتاب، نظریات فقهای شیعه و غیر شیعه، به اختصار و گاه به تفصیل، با تکیه بر همین منابع، آمده و با یکدیگر مقایسه شده است.

حدود ۱۵۰ سال پیش، شیخ انصاری (۱۲۱۴ - ۱۲۸۱ ق.) ضرورت این موضوع را دریافته بود و در کتاب المکاسب مباحثی پراکنده و مکرر را در زمینه معاملات طرح کرد؛ اما صعوبت و ایجاز کتاب المکاسب سبب شد نوآوری و ابتکار مهم شیخ انصاری که ارائه نظریه فقه امامیه در زمینه عقود و ایقاعات بود، در کانون توجهات قرار نگیرد.

هاشم معروف در کتاب حاضر، نظریه عقد را با زبانی ساده و روان مطرح کرده است. البته پیش از او، در دوره معاصر، عبدالرزاق السنهوری در فقه اهل سنت دست به چنین کاری زد و اثرش را با عنوان «النظرية العامة للالتزامات (نظرية العقد)» به چاپ رساند.

چهار. اصل عربی کتاب، از پنج فصل و یک مقدمه (کلیات) تشکیل شده است:

در مقدمه (کلیات)، با تعریف و ژرفای مفاهیم کلیدی و اساسی (اجتهاد، حق، حکم، ذمه، اهلیت، سفه، افلاس و...) آشنا می‌شویم. فصل اول با عنوان «ایجاد عقد»، درباره مقدمات

اصلی عقود، چون صیغه عقد، توالی ایجاب و قبول، تعلیق در عقود و تطابق ایجاب و قبول بحث می‌کند. فصل دوم با عنوان «در باره متعاقدين»، شروط متعاقدين را برمی‌رسد. در فصل سوم با عنوان «محل عقد»، شروط ثمن و مثن را به بحث می‌گذارد. فصل چهارم با عنوان «موارد انحلال عقد» از خيارات سخن می‌گوید، و فصل پنجم به شروط اختصاص دارد و در آن به بیان شرایط صحیح و فاسد که از سوی متعاقدان در عقد اعمال می‌شود، می‌پردازد.

پنج. در ترجمه حاضر، وفاداری به متن، در درجه نخست اهمیت بوده است. نیز کوشیده‌ایم اثری روان و آسان‌یاب در اختیار فارسی‌زبانان قرار دهیم. همچنین برای تکمیل فایده، اصطلاحات مهم فقهی و اصولی را که در این کتاب به کار رفته است، استخراج کرده و در پایان کتاب، شرح و توضیح مختصر آورده‌ایم. اندکی نیز در فصل‌بندی کتاب، تغییر داده‌ایم، که البته سلسله مطالب، به همان ترتیبی است که در متن عربی کتاب است.

گفتنی است که ترجمه کتاب نظریه العقد فی الفقه الجعفری را در سال ۱۳۶۹ آغاز کردم؛ اما مشغله‌های گوناگون، جلوگیری از کار را گرفت. تا اینکه سرانجام عزم خود را جزم کردم و ترجمه را به پایان رساندم. بنابراین بخش‌های مختلف کتاب، در مقاطع پراکنده زمانی، سامان یافت، و همین پراکندگی در زمان‌هایی که به کار ترجمه مشغول بودم، اندکی در یک‌دستی زبان اثر، اثر گذاشته است.

در پایان بر خود فرض می‌دانم این اثر را به روح ملکوتی حضرت استاد آية الله حاج سید حسن طاهری خرم‌آبادی رحمته الله اهدا نمایم که حق عظیم بر گردن این بنده دارد و سالیانی چند از خرمن علمش در درس کتاب مکاسب و کفایة الاصول بهره‌ها بردم، تا عطر دل‌انگیز سال‌ها درس‌آموزی و فرا گرفتن ارشادها و حکمت‌ها و سیره و سلوک علمنی و اخلاقی آن بزرگوار در خاطره باقی بماند.

امید است کتاب حاضر در نشر فرهنگ و معارف اهل بیت علیهم السلام سودمند افتد و برگه‌ی بر دفتر فقه اهل بیت بیفزاید.

والحمد لله / علی بنایی